

OGO blijft in

Een onderzoeksagenda

Het afscheid van Bert van Oers als bijzonder hoogleraar Cultuur-Historische Onderwijspedagogiek is een mooi moment om stil te staan bij de onderzoeksagenda voor het Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO) voor de komende vijf jaar. Welke onderwerpen zijn van belang om OGO verder te ontwikkelen? Denk je met ons mee?

Bert van Oers nam op 30 oktober afscheid als bijzonder hoogleraar uit naam van de OGO-Academie. Hij heeft zich in zijn carrière van 42 jaar beziggehouden met veel verschillende onderzoeksterreinen, maar altijd vanuit de Cultuurhistorische Theorie waarvan Vygotskij de grondlegger is. De theorie stelt dat leren altijd plaatsvindt binnen een culturele context, zoals die in de geschiedenis binnen een gemeenschap is opgebouwd. De mens leert het best door samen met anderen deel te nemen aan de sociaal-culturele activiteiten in de gemeenschap. Deze theorie is het centrale kader onder OGO. Vertaald naar opvoeding en onderwijs betekent dit dat kinderen van jongs af aan deelnemer zijn aan betekenisvolle sociaal-culturele praktijken, zoals verzorging, hobby's, sporten en beroepen. Zij leren van anderen op welke wijze ze hieraan deel kunnen nemen en hoe ze de tools binnen die praktijken kunnen benutten. Binnen deze praktijken is er sprake van regels, maar tegelijkertijd is er ruimte om dit op een eigen manier in te vullen. Voor de pedagogisch medewerker of leerkracht zit de crux er dus in om een leeromgeving te creëren en begeleiding te geven die kinderen zicht geeft op de complexe sociaal-culturele praktijk met alle *tools* en

regels die daarbij horen, maar ook ruimte te creëren om hier op een eigen manier en betrokken aan deel te nemen. Er is altijd ruimte voor vernieuwing en verbetering van praktijken, en dus ook voor de praktijk 'opvoeding en onderwijs'.

In de geest van het afscheidssymposium van Bert van Oers en zijn afscheidsrede, waarin vooruitkijken een belangrijk element was, kijken we in dit artikel vooruit. Bert heeft altijd gehamerd op het belang van de praktijk voor theorievorming. Vandaar ook dat OGO een concept is dat zich steeds verder ontwikkelt, bijvoorbeeld in het denken over spel dat de laatste jaren verdiept is van spelend leren naar lerend spelen. Vanaf de start is er een ontwikkeling geweest om op basis van de praktijk de theorie te verbeteren en vice versa. We willen deze ontwikkeling voortzetten, zodat het OGO-concept ook in de toekomst actueel blijft.

We geven in dit artikel een aantal thema's aan die vanuit de OGO-Academie, De Activiteit en de afdeling Onderwijswetenschappen aan de Vrije Universiteit als belangrijk voor de toekomst worden gezien. Deze thema's vinden we urgent op basis van ontwikkelingen in de maatschappij, wetenschappelijke literatuur, maar vooral op basis van de vragen die

we in de onderwijspraktijk tegenkomen. Naar deze onderwerpen willen we in de komende vijf jaar (en misschien wel langer) onderzoek doen. Dit is uiteraard geen 'vaststaand programma', dus we horen graag welke ideeën de lezers van Zone hebben over welk onderzoek nodig is. En we nodigen je vooral uit om mee te doen in dat onderzoek.

THEMA 1: ETHISCHE EN MORELE ONTWIKKELING

Dit eerste thema heeft Bert van Oers ook al meermaals benoemt als belangrijk ontwikkelpunt voor de komende jaren. Het gaat over de ontwikkeling van een ethisch en moreel besef bij kinderen. Kinderen zijn vaak (soms nog meer dan volwassenen) erg betrokken bij moreel-ethische vraagstukken. In discussies reageren kinderen vaak heftig op vraagstukken zoals het opsluiten van dieren in de dierentuin, de wereldwijde klimaatverandering en migratie. Er is dikwijls een grote actiebereidheid bij kinderen, denk aan de klimaatprotesten waarin ze de politiek oproepen om andere keuzes te maken om de aarde in de toekomst leefbaar te houden. Een sprekend voorbeeld hiervan is het verloop van het thema 'Feesten' in de groep van Arnoud Neefjes (2016). De

ontwikkeling!

voor de komende vijf jaar

kinderen in zijn klas onderzoeken feesten in verschillende culturen. Op basis van onderzoek naar de etnische samenstelling en feesten die gevierd worden in hun eigen klas, school en de gemeente Amsterdam vragen zich af waarom niet alle kinderen vrij zijn met het Suikerfeest. De kinderen zouden graag willen dat iedereen dit feest samen kan beleven. Zij willen dus dat de wet aangepast wordt, zodat alle kinderen in Amsterdam een vrije dag hebben met het Suikerfeest. Daarvoor schrijven ze een brief naar de

verwondering op te roepen. Vragen die bij dit thema centraal kunnen staan zijn: Welke ontwikkeling maken leerlingen door op het gebied van moraal en ethiek? Hoe kun je ervoor zorgen dat thema's respectvol worden besproken? Hoe ga je om met ouders die niet willen dat bepaalde thema's in de klas ter discussie staan? Deel je als leerkracht je eigen standpunten, en hoe voorkom je dat die leidend worden voor leerlingen? Hoe kun je verwondering van kinderen oproepen?

de leerling, noch de leerkracht, noch de te verwerven kennis centraal staat, maar waar iets op tafel wordt gelegd, in het spel wordt gebracht, wordt vrijgegeven" (p. 52).

De laatste tijd zijn er verschillende initiatieven geweest voor langlopende praktijken, die heel goed passen bij dit thema. In de vorige Zone stond het artikel van Marjolein ten Cate (2019), waarin ze beschrijft hoe haar klas een jaar lang met het naaiatelier bezig is. Doordat deze sociaal-culturele praktijk het hele jaar centraal staat, hebben leerlingen de tijd om de praktijk en de bijbehorende rollen goed te verkennen. Ze krijgen steeds opnieuw kansen om handelingen uit te proberen, te kijken hoe anderen het doen, met elkaar te reflecteren en het weer opnieuw te proberen. Er is geen haast, geen deadline omdat het thema binnen zeven weken afgehandeld moet zijn. Een ander kenmerk van dit soort praktijken is dat ze volop ruimte bieden aan handelend onderzoeken. Er wordt niet vooraf een onderzoeksplan uitgedacht en opgeschreven, maar tijdens het handelen ontstaan er vragen, die al handelend onderzocht worden. In het naaiatelier kan dat bijvoorbeeld gaan om de werking van de naaimachines. Door verschillende knoppen in te drukken en aan verschillende hendels te draaien kom je er vanzelf achter hoe dat apparaat werkt.

Uit de opgedane ervaringen hebben we de hypothese afgeleid dat deze aanpak goed werkt voor alle leerlingen, maar vooral van meerwaarde is voor leerlingen die wat meer nodig hebben om zich cognitief te ontwikkelen. Voor deze kinderen lijkt het waardevol om langer met dezelfde praktijk bezig te zijn en daarin veel te handelen. Ze blijven daardoor betrokken en kunnen zich verdiepen in de vaardigheden en kennis die nodig zijn bij het aannemen van verschillende rollen. →

Er is altijd ruimte voor vernieuwing en verbetering van praktijken, en dus ook voor de praktijk 'opvoeding en onderwijs'.

gemeente, die opgepikt wordt door het Parool en leidt tot discussies in de landelijke media en politiek.

Deze activiteit laat zien dat kinderen het interessant vinden om zich met vragen over rechtvaardigheid bezig te houden en dat dit leidt tot veel mogelijkheden voor onderzoek en dialoog. Dit betekent wel dat de leerkracht zich goed bewust moet zijn van wat dit los kan maken bij leerlingen. Mogelijk liggen de thema's gevoelig en gaan kinderen conflicten ervaren tussen de gesprekken die zij met hun ouders aan de keukentafel voeren en de gesprekken in de klas.

Binnen dit thema past ook het onderzoeksproject van Anders Schinkel naar verwondering (zie <https://wonderfuleducation.eu>). In dit lopende project wordt gekeken naar verschillen tussen kinderen in het ervaren van verwondering en de mogelijkheden om binnen het onderwijs

THEMA 2: TIJD VOOR LUMMELEN

Met dit thema bedoelen we dat er in kinderopvang en onderwijs meer ruimte en tijd zou moeten zijn om niet-effectief bezig te zijn. We willen meer tijd om te lummelen, uitproberen, kletsen, aanrommelen, rondhangen en relaxen. Minder 'moeten' en meer 'willen'. Masschelein en Simons (2011) geven aan dat in plaats van de verzakelijking van het onderwijs, we ruimte kunnen creëren voor vrije tijd, spel-ruimte en de leerkracht als amateur en liefhebber. Zij leggen dit als volgt uit: "de school is de plaats die vrije tijd creëert (dus geen productieve tijd), de ruimte op school is een ruimte van spel (en dus geen ruimte in functie van bruikbaarheid en inzetbaarheid) en de leerkracht is een liefhebber of amateur (en geen deskundige)" (p. 45). Ze pleiten voor: "De school waar het niet gaat om het ontwikkelen van talent, waar noch

Fotografie: Tom van Limpt

Hierdoor kunnen ze ook rollen op zich gaan nemen die hen in eerste instantie niet direct aanspreken of te ingewikkeld lijken.

Voor professionals lijkt deze aanpak ook voordelen op te leveren: er hoeft niet elke zeven weken een nieuwe sociaal-culturele praktijk opgestart te worden, waarin opnieuw gezocht moet worden naar manieren om kinderen te betrekken. Leerlingen gaan zelf meer verantwoordelijkheid nemen voor de activiteiten binnen de sociaal-culturele praktijk, waardoor je als professional meer tijd hebt om goed te observeren en met kinderen in gesprek te gaan.

Vragen bij dit thema zijn: Wat is het effect van langlopende sociaal-culturele praktijken op de ontwikkeling van leerlingen? Welke leerlingen profiteren (het meest) van deze aanpak? Is het voor beginnende leraren makkelijker om langlopende praktijken op te starten dan thema's van zeven weken?

THEMA 3: ARTISTICITEIT

Bij dit thema draait het om een heel scala aan vakgebieden, waaronder muziek, schilderen, tekenen, boetseren, poëzie,

literatuur en theater. Deze gebieden hebben met elkaar gemeen dat creativiteit een belangrijke rol speelt in het uitvoeren en dat er iets gemaakt wordt en door anderen beleefd kan worden wat vaak ontroering oproept (Van Oers, 2005). Deze vakgebieden worden soms uitbesteed aan vakspecialisten, waardoor ze wat los komen te staan van de sociaal-culturele praktijk die in de groep centraal staan. Maar het is juist interessant om op zoek te gaan naar mogelijkheden om de verbinding te zoeken. Dit vraagt ook van leerkrachten om zichzelf te verdiepen in deze vakgebieden en de gewenste ontwikkeling in deze gebieden.

Als het gaat om muziek heeft het onderzoek van Michel Hogenes (2018) bijvoorbeeld laten zien dat er verschillende onderdelen van belang zijn. Het gaat om het beleven van muziek door te luisteren, het reproduceren van muziek die anderen al gecomponeerd hebben, maar ook het zelf componeren van muziek. Het onderzoek van Hogenes toonde aan dat aan het laatste onderdeel vaak weinig aandacht wordt gegeven in het onderwijs, terwijl hier voor leerlingen juist veel interessants te ontdekken valt. Het geeft ze de mogelijkheid om zelf te creëren en

reviseren en na te denken over hoe ze hun ideeën kunnen delen met anderen via notatiesystemen.

Er zijn verschillende manieren waarop kunstzinnige vorming aan bod kan komen in de groep. Je kunt een sociaal-culturele praktijk kiezen waarin kunstzinnige vorming centraal staat, zoals een kunstgalerie, het organiseren van een festival of het uitgeven van een eigen poëziebundel. Een andere mogelijkheid is om binnen sociaal-culturele praktijken op zoek te gaan naar mogelijkheden om kunstzinnige vorming toe te passen. Denk aan het restaurant, waar de menukaart voorzien kan worden van mooie tekeningen van de gerechten en muzikale omlijsting een belangrijke rol kan spelen in de beleving van de gasten.

Vragen bij dit thema kunnen zijn: Welke ontwikkeling zien we op het gebied van kunstzinnige vorming en creativiteit bij kinderen van 0 tot 12 jaar? Wat hebben leerkrachten nodig om leerlingen goed te kunnen begeleiden in de verschillende kunstzinnige vakk domeinen? Welke typen gesprekken dragen bij aan het bieden van vrijheidsgraden aan kinderen in het zelf maken van kunst?

THEMA 4: LEREN IN LEERGEMEENSCHAPPEN

Met leergemeenschappen bedoelen we groepen van professionals, ouders, nascholers, docenten en/of onderzoekers die van elkaar leren en samen werken aan praktijkverbeteringen. Andere termen die gebruikt worden voor leergemeenschappen zijn communities, netwerken, team leren en PLG's (professionele leergemeenschappen). We hebben de laatste jaren al ervaring opgedaan in verschillende onderzoeksprojecten naar leergemeenschappen van leerkrachten met ouders, professionals onderling en kinderen onderling.

Het promotieonderzoek van Marina Illiás: *Thuis in School* (zie Hol & Willemen, 2015) laat zien hoe ouders en leerkrachten een gemeenschap opbouwen.. Binnen dit project zijn er op verschillende scholen leergemeenschappen opgestart waarin leerkrachten en ouders met elkaar in gesprek gingen. Deze leergemeenschappen hadden als doel om de ouderbetrokkenheid op deze scholen te verbeteren. Hier werkten de deelnemers aan door onder begeleiding van een nascholer van De Activiteit (Levineke van der Meer) elkaars praktijken te leren kennen en samen na te denken over praktische verbeteringen in de communicatie tussen leerkrachten en ouders. Dit onderzoek laat zien dat elkaars praktijken leren kennen en daarover in gesprek gaan erg wordt gewaardeerd door beide partijen, en zorgt voor meer inzicht in de rol van de ander.

Het 'Thuis in School'project gaat over samenwerking tussen leerkrachten en ouders, maar ook binnen teams van professionals lijkt het waardevol om als leergemeenschap samen te werken. Dit kan binnen een team op de kinderopvang of school of met deelnemers van verschillende scholen. Een voorbeeld van het laatste vormt het MiBo-netwerk (Midden- en Bovenbouwnetwerk) waarin leerkrachten van verschillende scholen samen onderzoek doen naar hun eigen praktijken. Het MiBo-netwerk heeft bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar historisch redeneren (Minnema & De Koning, 2018), op basis waarvan een toolkit voor leerkrachten is ontwikkeld (<https://www.de-activiteit.nl/2018/09/26/>

toolkit-historisch-denken-en-redeneren-nu-beschikbaar/).

Tot slot kan ook een groep kinderen als een leergemeenschap gezien worden. Jedidja Meima-den Breejen beschrijft hoe een klas meer kan gaan functioneren als leergemeenschap door in te zetten op eigenaarschap, verantwoordelijkheid voor het thema en het uitwisselen van ideeën (Meima-de Breejen, 2016).

De komende periode willen we met behulp van al lopend en nieuw op te starten onderzoek meer te weten komen over de rol van de begeleider in leergemeenschappen. Het blijkt heel waardevol om ruimte te geven aan de interesses en ervaringen van de deelnemers, de begeleider is dan vooral moderator van het gesprek. Tegelijkertijd is het binnen sommige leergemeenschappen (zeker in een groep kinderen) voor deelnemers prettig om input te krijgen vanuit de begeleider. Vragen die we willen onderzoeken binnen dit thema zijn: Wanneer en op welke manier biedt een begeleider inhoudelijke input, zonder te overheersend te worden? Hoe zorg je dat iedereen zich veilig voelt om mee te doen aan een gesprek? En is het nodig dat iedereen actief meedoet, of mag je ook alleen luisteren zonder zelf iets te delen? Hoe kunnen pabo's het leren binnen leergemeenschappen vorm geven?

DENK MEE!

De hier besproken thema's vinden wij vanuit de OGO-academie, De Activiteit en de VU belangrijk om de komende vijf jaar onderzoek naar te doen. Maar een belangrijk element van OGO is dat theorie en praktijk samen optrekken in het doen van onderzoek en dat vragen vanuit de praktijk leidend zijn in het onderzoek. We willen je dan ook graag uitdagen om mee te denken over deze en andere thema's waarvan je vindt dat er onderzoek naar nodig is en je betrekken in dat onderzoek.

We willen vanuit de OGO-academie onderzoeksgroepen in verschillende regio's van Nederland opstarten. In zulke groepen kunnen pedagogisch medewerkers, leerkrachten, nascholers, docenten en onderzoekers samenkomen om actuele vragen in de kinderopvang- en onderwijspraktijk te onderzoeken. Vanuit De

Activiteit willen we webinars gaan ontwikkelen waarin actuele kwesties vanuit de wetenschap en praktijk worden besproken. Door deze onderzoeksgroepen en webinars willen we de OGO-community in Nederland versterken.

We zijn heel benieuwd naar jouw input. Welke kwesties leven er in jouw groep of school? Naar welke vragen doe je zelf al onderzoek? Aan welk onderzoeksthema zou je mee willen werken? Wil je deelnemen aan een onderzoeksgroep in jouw regio? Neem contact op via m.dobber@de-activiteit.nl om je ideeën te bespreken en aan te geven hoe jij mee wilt doen. Zoals op de Loesje poster staat: Uit onderzoek is gebleken dat onderzoeken veel leuker is dan antwoorden vinden. We gaan samen op onderzoek uit!

LITERATUUR

- Hogenes, M. (2018). Kijken, luisteren en produceren binnen creatief spel. In: M. Dobber en B. van Oers, *Spelen en leren op school* (p. 113- 128). Assen: Van Gorcum.
- Hol, M. A. H. & Willemen, A. M. (2015). Samen leren begint bij communiceren. *Zone*, 14(2), 6-8.
- Masschelein, J. & Simons, M. (2011). Vrije tijd en amateurisme in het onderwijs: over de fabel van verzakelijking en professionalisering. In: R. Klarus en W. Wardekker, *Wat is goed onderwijs? Bijdragen uit de pedagogiek*. Amsterdam: Boom uitgeverij.
- Meima-den Breejen, J. (2016). Leergemeenschap in de steigers. *Zone*, 15(3), 6-8.
- Minnema, W. & De Koning, L. (2018). Wat weet jij van 1572? *Zone*, 17(2), 16-17.
- Neefjes, A. (2016). De kracht van eigen onderzoeksvragen. *Zone*, 15(1), 26-27.
- Ten Cate, M. (2018). In de leer bij de stof-tovenaars. *Zone*, 18(2), 20-22.
- Van Oers, B. (2005). Minerva's queeste. In: B. van Oers, *Dwarsdenken* (p. 54-71). Assen: Van Gorcum.

Marjolein Dobber is nascholer en onderwijsontwikkelaar bij De Activiteit en Universitair Docent bij de Vrije Universiteit Amsterdam.